

О. А. Криклій (Державний вищий навчальний заклад «Українська академія банківської справи Національного банку України», Україна)

О. А. Лисянська (Одеський національний економічний університет, Україна)

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПЛАНУВАННЯ ПРИБУТКУ БАНКУ НА ОСНОВІ СИНТЕТИЧНИХ БАГАТОВИМІРНИХ ІНДИКАТОРІВ

Планування прибутку банку запропоновано визначати як вид діяльності, спрямований на підвищення ефективності управління ним за рахунок оптимального використання внутрішніх ресурсів та можливостей зовнішнього середовища, що реалізується у системі стратегічних, тактичних та оперативних планів. Визначено доцільність використання методу синтетичних багатомірних індикаторів для встановлення цільових критеріїв за видами діяльності банку. Здійснено апробацію запропонованого науково-методичного підходу для ПАТ «ТЕРРА-БАНК».

Ключові слова: банк, прибуток банку, вид діяльності банку, планування прибутку банку, синтетичні багатомірні індикатори.

Рис. 6. Літ. 26.

Е. А. Криклий (Государственное высшее учебное заведение «Украинская академия банковского дела Национального банка Украины», Украина)

Е. А. Лисянская (Одесский национальный экономический университет, Украина)

НАУЧНО-МЕТОДИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ПЛАНИРОВАНИЮ ПРИБЫЛИ БАНКА НА ОСНОВЕ СИНТЕТИЧЕСКИХ МНОГОМЕРНЫХ ИНДИКАТОРОВ

Планирование прибыли банка предложено определять как вид деятельности, направленный на повышение эффективности управления ею за счет оптимального использования внутренних ресурсов и возможностей внешней среды, реализуемый в системе стратегических, тактических и оперативных планов. Обоснована целесообразность использования метода

синтетических многомерных индикаторов для установления целевых критериев по видам деятельности банка. Осуществлена апробация предложенного научно-методического подхода для ПАО «ТЕРРА-БАНК».

Ключевые слова: банк, прибыль банка, вид деятельности банка, планирование прибыли банка, синтетические многомерные индикаторы.

O. A. Kryklii (*State Highest Educational Institution «Ukrainian Academy of Banking of the National Bank of Ukraine», Ukraine*)

O. O. Lysianska (*Odessa National Economic University, Ukraine*)

SCIENTIFIC-METHODOLOGICAL APPROACH TO BANK PROFIT PLANNING BASING ON THE SYNTHETIC MULTIDIMENSIONAL INDICATORS

Planning bank profits – is an activity aimed at improving the management of her by making optimal use of internal resources and capabilities of the environment, implemented in a system of strategic, tactical and operational plans. In the article, the author justified the usefulness of the method of synthetic multidimensional indicators for target setting criteria profit activities of the bank. Proposed scientific-methodological approach tested for PJSC «TERRA- BANK».

Keywords: bank, the bank's profit, bank business type, profit-planning bank, synthetic multidimensional indicators.

Вступ. В умовах ринкової економіки отримання прибутку та рентабельна діяльність є необхідним фактором забезпечення фінансової стійкості та конкурентоспроможності банків. Це обумовлено тим, що саме прибуток забезпечує формування адекватних фондів та резервів, кошти яких спрямовуються на покриття непередбачених ризиків та розвиток матеріальної бази, стимулює персонал і керівництво до розширення та вдосконалення банківських операцій та послуг, скорочення витрат та мінімізації банківських ризиків.

Виходячи з того, що середовище, в якому функціонують банки України, є нестійким та мінливим, а можливості щодо збільшення доходів та мінімізації

витрат обмежені, актуальності набуває вдосконалення системи планування прибутку. Вона повинна забезпечити своєчасну та адекватну оцінку впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на його формування та розподіл, що слугуватиме основою для розробки управлінських рішень, реалізація яких забезпечить отримання прибутку на цільовому рівні.

Аналіз публікацій. Розвитку окремих положень теорії управління прибутком у цілому та прибутку банку, зокрема, присвячено роботи таких зарубіжних та вітчизняних вчених, як І. А. Бланк [1], Н. О. Іванова [6], В. В. Ковальов [8], О. М. Отпущеннікова [14], Л. О. Примостка [17], Н. П. Радковська [18-20], М. Л. Скорик [21], В. С. Стельмах [22], Ю. Л. Субботович [23], С. О. Шарманська [24], В. О. Янковий [26] та ін.

Розробка теоретичних та практичних засад планування прибутку з урахуванням особливостей національної банківської системи та інституціональних перетворень у ній знайшли своє відображення в роботах В. О. Капустяна та К. О. Ільченка [7], Н. П. Дребота, Н. Р. Галайка, О. Р. Галько [5], О. В. Кравченко [10-11], О. В. Крухмаль [12], Б. І. Сюркала [24] та ін.

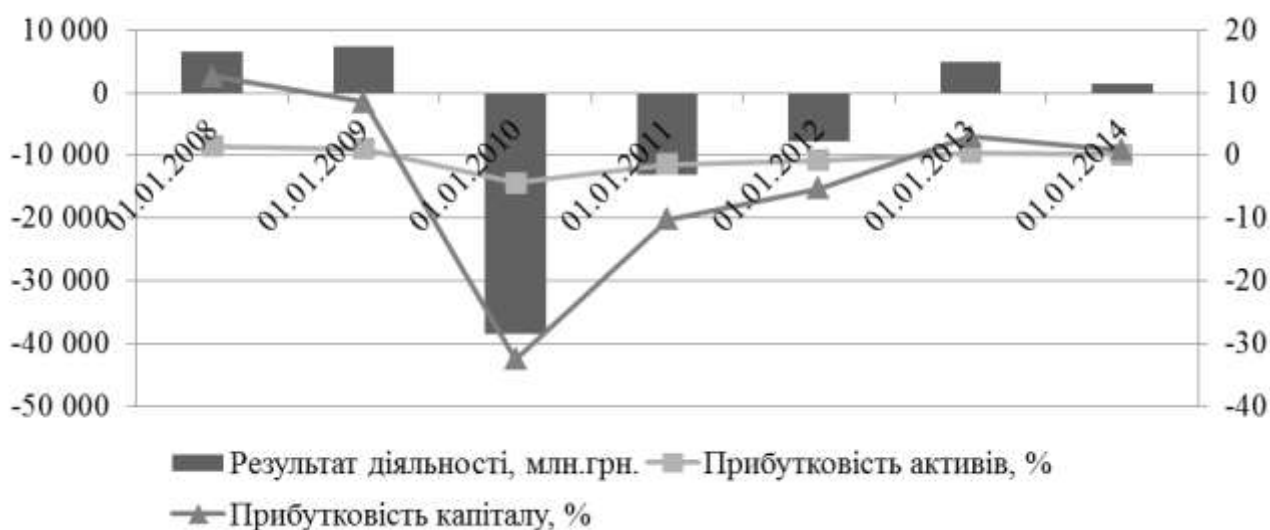
Аналітичне забезпечення планування та прийняття управлінських рішень щодо формування прибутку банку, його розподілу відображені у дослідженнях таких вчених, як Ф. Ф. Бутинцев [2], А. М. Герасимович [3], У. Я. Груздевич [4], Т. Д. Косова [9], І. М. Парасій-Вергуненко [14], А. М. Поддєрьогін [15] та ін.

Невирішені частини проблеми. Узагальнення та аналіз наукових результатів, отриманих вищезазначеними й іншими вченими, дозволили визначити, що наявні на даний час розробки щодо планування прибутку банку мають фрагментарний характер, існує необхідність удосконалення його технології та інструментарію, зокрема, шляхом обґрунтування системи цільових критеріїв за видами діяльності банку та можливості їх швидкого коригування для підвищення адаптивності до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовищ функціонування.

Метою статті є розробка науково-методичного підходу до обґрунтування системи цільових критеріїв прибутку банку за результатами аналізу синтетичних багатовимірних індикаторів.

Результати дослідження. Управління прибутком – структурно-функціональна цілісність інструментів впливу суб'єктів управління, що ідентифікуються з основними етапами управління (планування, аналіз, регулювання та контроль), та ресурсів управління, враховуючи здатність суб'єктів управління ефективно їх використовувати та формувати відповідне організаційне забезпечення, для досягнення поставлених цілей управління прибутком банку.

Динаміка результатів діяльності банків України та основних показників прибутковості за 2008-2013 рр. наведена на рисунку 1.

Рис. 1. Динаміка результатів діяльності банків України та показників прибутковості за 2008-2013 рр., побудовано автором на основі [13]

Аналізуючи значення прибутковості активів та капіталу банківської системи протягом 2008-2013 рр., відзначаємо, що зміни в них повністю відповідають ситуації, що склалась в даному секторі економіки, та стану операційного середовища, в яких банки здійснюють діяльність.

За 2008 рік можна спостерігати значення прибутковості активів на рівні 1 % (що відповідає рекомендованому значенню) та прибутковості капіталу на рівні 8,5 % (рекомендоване значення складає 13-15 %). Як бачимо, за даний рік показники ефективності майже відповідали рекомендованим.

Починаючи з кінця 2008 року, та весь 2009 рік на діяльність банків України значний вплив мало зовнішнє середовище зі значною кількістю несприятливих факторів, основним з яких є світова фінансово-економічна криза, яка значною мірою відобразилася на економіці України. На цьому етапі на тлі скорочення обсягів кредитування, внаслідок девальвації національної валюти та спаду в більшості галузей економіки, а також негативного впливу ситуації на світових ринках значно погіршилась якість кредитного портфеля українських банків. Основні дії банків були спрямовані на врегулювання проблемної заборгованості. Відповідно до цього за 2009 рік банківською системою України було отримано збитки у розмірі 38,45 млрд. грн.

Починаючи з 2010 року спостерігалось поступове відновлення банківської системи України. У цей період банки очищували баланси від неякісних активів, що покращило ситуацію в банківській системі і зменшило її збитковість. У результаті вжитих заходів за результатами 2012 року було отримано прибуток у розмірі 4,899 млрд. грн. Це дозволило також покращити показники прибутковості системи – за 2012 рік показник прибутковості активів склав 0,45 %, прибутковості капіталу – 3,03 %.

Зазначена позитивна тенденція збереглась і в 2013 році, за результатами якого банки отримали прибуток у розмірі 1,436 млрд. грн., але показники прибутковості системи погіршились – за 2013 рік показник прибутковості активів склав 0,12 %, прибутковості капіталу – 0,81 %.

При формуванні політики управління прибутком банків України на 2014-2016 рр. слід урахувувати, що вона буде реалізовуватись в умовах несприятливого зовнішнього середовища, обумовленого, насамперед, світовою рецесією та невизначеністю, внаслідок цього, можливого розвитку світових фінансових та сировинних ринків, що сформує значну варіацію показників

економічного розвитку України. Також значні загрози генеруються станом політичного та соціального середовищ, для яких характерним є політична нестабільність; значний рівень корупції; складність відкриття та підтримання нового бізнесу; високий рівень бюрократії та низька бізнес-культура; низький рівень довіри населення до банків; недостатній рівень фінансової освіченості населення, що стримує населення в користуванні банківськими послугами; недостатній рівень захисту споживачів банківських послуг, в тому числі не врегульовані юридичні аспекти.

У таких умовах управління прибутком повинно дозволяти змінювати параметри управлінського впливу суб'єктів управління на керовані параметри шляхом ініціації необхідних змін у інструментах управління залежно від зміни складу або інтенсивності впливу внутрішніх та зовнішніх факторів та забезпечувати досягнення цілей управління ним без загрози втрати фінансової стійкості та конкурентоспроможності.

Відповідно до зазначеного вище, в таких умовах особливо важливу роль відіграє планування як вид діяльності, спрямований на підвищення ефективності управління прибутком за рахунок оптимального використання внутрішніх ресурсів та можливостей зовнішнього середовища, що реалізується у системі стратегічних, тактичних та оперативних планів.

На нашу думку, найбільш адекватним сформованим ринковим умовам є такий підхід до планування прибутку банку, який би враховував: системний характер його формування та розподілу, вплив зовнішніх і внутрішніх стейкхолдерів на результати діяльності, комплексність завдань, доступність залученої інформації та простоту методології. При цьому показники, що використовуються в плануванні прибутку та визначають основні цільові критерії, повинні відображати прибутковість банку та дозволяти аналізувати її залежності від умов операційного середовища, які складаються під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

За розробленим нами підходом на першому етапі визначається плановий обсяг прибутку банку на визначеному горизонті планування з урахуванням

зовнішніх та внутрішніх умов функціонування з використанням виробничих показників, що визначають майбутні зміни обсягів активів і генеровані ними доходи та зміни обсягів пасивів і генеровані ними витрати.

Варто зазначити, що у процесі планування прибутку банку встановлення цільових критеріїв має відбуватися не лише за показниками в абсолютних вимірах, а й за плановими коефіцієнтами щодо ключових аспектів діяльності банку. При цьому аналіз всього масиву вихідних даних ускладнюється і може призводити до виникнення інформаційної асиметрії.

Саме тому для підвищення ефективності та об'єктивності планування прибутку банку доцільно формувати комплекс синтетичних багатовимірних індикаторів, що дозволяє отримати повну, неупереджену, своєчасну інформацію про планову прибутковість за окремими видами діяльності, а здійснення контролю на основі отриманих даних дає можливість визначити доцільність запровадження коригуючих заходів.

При обґрунтуванні системи цільових критеріїв прибутку банку вважаємо за доцільне виділити основні сфери діяльності банку, в межах яких генерується дохід: торгівельна діяльність; діяльність, що приносить процентний дохід; діяльність, в результаті якої генерується комісійний дохід. Незважаючи на те, що банк може отримувати прибуток від операцій в інших сферах, підкреслимо, що перелічені види діяльності є ключовими для більшості банків.

При обґрунтуванні системи цільових критеріїв за діяльністю банку, що генерує процентний дохід, використаємо такі показники: чистий процентний дохід (ЧПД), чиста процентна маржа (ЧПМ), спред (С), середньозважена процентна ставка за активами банку (% А), середньозважена процентна ставка за пасивами банку (% П), коефіцієнт чутливості прибутку до змін в обсягах чистого процентного доходу (КЧП), рентабельність за процентними витратами (РПВ), коефіцієнт маржинального прибутку (КМПП).

При обґрунтуванні системи цільових критеріїв для діяльності, в результаті якої генерується комісійний дохід, використаємо наступні показники: чистий комісійний дохід (ЧКД), чиста непроцентна маржа (ЧНМ),

коефіцієнт чутливості прибутку до змін в обсягах чистого комісійного доходу (КЧК), рентабельність за комісійними витратами (РКВ), коефіцієнт маржинального прибутку (КМПК).

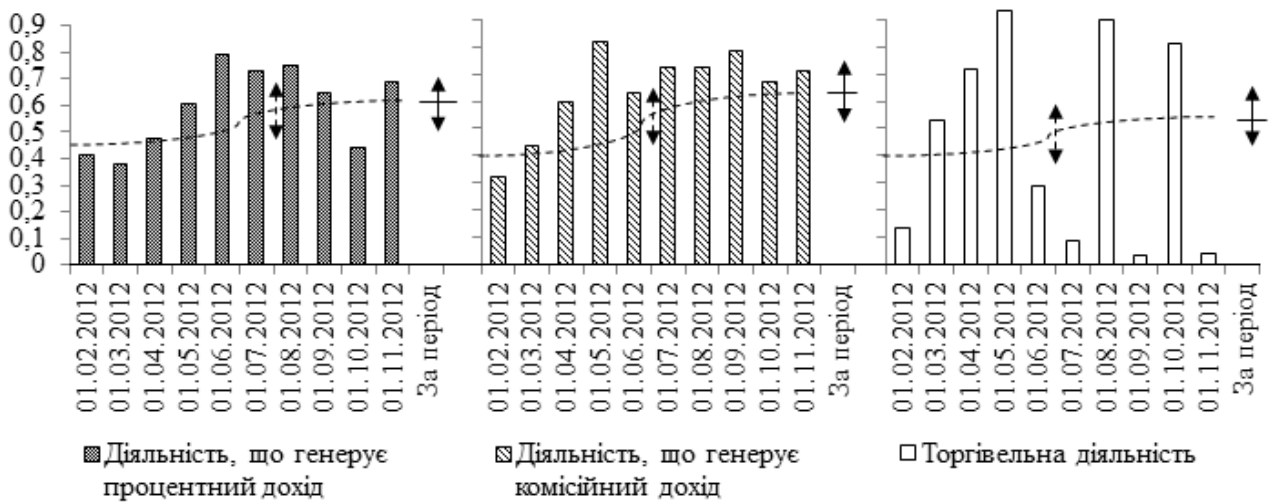
При обґрунтуванні системи цільових критеріїв торгівельної діяльності доцільно враховувати наступні показники: результат від торгових операцій (РТО), коефіцієнт чутливості прибутку до змін в обсягах чистого торгівельного доходу (КЧТ), коефіцієнт маржинального прибутку (КМПТ).

Для впорядкування показників, які характеризують прибутковість у розрізі видів діяльності банку, та являють собою багатовимірний статистичний матеріал, пропонуємо використовувати метод синтетичних багатовимірних індикаторів. Цільовим критерієм при плануванні прибутку при цьому виступатиме синтетичний багатовимірний індикатор прибутковості за окремими видами діяльності банку.

У практиці проведення економетричних досліджень може виникати необхідність виявлення ознак, що впливають на явище чи процес, який є основним об'єктом дослідження. Особливої актуальності це питання набуває у тих сферах, для яких характерним є існування інформаційної асиметрії щодо причинно-наслідкових зв'язків. Саме за таких умов застосування синтетичних багатовимірних індикаторів є виправданим та доцільним, дозволяючи визначити найбільшу кількість ознак, які достатньою мірою пояснюють та описують економічне явище, що вивчається.

Проведемо розрахунок синтетичних багатовимірних індикаторів для ПАТ «ТЕРРА БАНК», застосовуючи науково-методичний підхід, запропонований вище (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка синтетичних багатовимірних індикаторів прибутковості ПАТ «ТЕРРА БАНК» з 01.02.2013 по 01.11.2013, одн., розраховано автором за даними ПАТ «ТЕРРА БАНК»

За результатами аналізу нами визначено, що динаміка синтетичних багатовимірних індикаторів прибутковості ПАТ «ТЕРРА БАНК» у цілому співпадає з динамікою обсягу чистого доходу за видами діяльності в абсолютних одиницях, проте, враховуючи більшу кількість показників, є результати аналізу є точнішими, а завдяки агрегуванню даних розрізнену інформацію стосовно прибутковості банку узагальнено в єдиний масив.

Можна зробити висновок, що станом на 01.05.2013 та 01.08.2013 року значення багатовимірних індикаторів прибутковості ПАТ «ТЕРРА БАНК» досягали максимуму за всіма видами діяльності, при цьому на останню звітну дату спостерігається зниження ефективності за напрямком «торгівельна діяльність». Це вимагає поглибленого аналізу за цим напрямком діяльності, та за його результатами, внесення коректив у планові показники або прийняття управлінських рішень, що забезпечать підвищення рівня прибутковості.

Висновки. У статті запропоновано науково-методичний підхід до планування прибутку банку на основі формування та розрахунку комплексу синтетичних багатовимірних індикаторів прибутковості за окремими видами діяльності, що передбачає визначення планового обсягу прибутку банку з урахуванням умов зовнішнього та внутрішнього середовищ; розрахунок планових значень відносних коефіцієнтів, що будуть використані для

розрахунку перспективних значень синтетичних багатовимірних індикаторів за окремими напрямками діяльності; за необхідності, коригування планів.

Запропонований науково-методичний підхід доцільно застосовувати для визначення альтернативних варіантів планів формування та розподілу прибутку, що дозволить отримати повну, неупереджену, своєчасну інформацію про прибутковість банку за окремими видами діяльності (торгівельна діяльність; діяльність, що приносить процентний дохід; діяльність, в результаті якої генерується комісійний дохід), а також надасть можливість визначити доцільність проведення коригуючих заходів за результатами контролю отриманих даних.

Література

1. *Бланк И. А.* Управление прибылью / И. А. Бланк. — К.: Ника-Центр; Эльга, 1998. — 544 с.
2. *Бутинець Ф. Ф.* Аналіз діяльності комерційного банку. — Житомир: «Освіта», 2001. — 383 с.
3. *Герасимович А. М.* Аналіз банківської діяльності : Підручник / А. М. Герасимович, М. Д. Алексеєнко, І. М. Парасій-Вергуненко та ін.; За ред. А. М. Герасимовича. — К.: КНЕУ, 2004. — 599 с.
4. *Груздевич У. Я.* Аналіз банківської діяльності: навч. посібник / У. Я. Груздевич. — К. : УБС НБУ, 2007. — 222 с.
5. *Дребот Н. П.* Актуальні проблеми планування банківської діяльності та шляхи їх вирішення / Н. П. Дребот, Н. Р. Галайко, О. Р. Галько // Науковий вісник НЛТУ України. — 2011. — № 21.14. — С. 191-199.
6. *Иванова Н. А.* Банковская прибыль в системе рыночных отношений : дис. на получение науч. степ. канд. экон. наук 08.04.01 / Наталья Александровна Иванова. — Самара: [Б. В.], 2000. — 148 с.

7. *Капустян В. О.* Моделювання прибутку банківської установи в умовах кризи / В. О. Капустян, К. О. Ільченко // БІЗНЕС-ІНФОРМ. — 2010. — №4. — С. 92-95.

8. *Ковалев В. В.* Управление денежными потоками, прибылью и рентабельностью. — М.: Проспект, 2007. — 392 с.

9. *Косова Т. Д.* Аналіз банківської діяльності: Навч. посібник. — К.: ЦНЛ, 2008. — 486 с.

10. *Кравченко Е. В.* Финансовое планирование и бюджетирование в системе управления банком / Е. В. Кравченко // Актуальные проблемы учета, экономического анализа и финансово-хозяйственного контроля деятельности организацией : материалы III международной научно-практической конференции. — Воронеж, 2010. — С. 142-144.

11. *Кравченко О. В.* Фінансове планування в банках / О. В. Кравченко // Вісник Хмельницького національного університету. — 2008. — № 6. — Т. 3 (124). — С. 56-59.

12. *Крухмаль О. В.* Окремі питання фінансового планування у банках в умовах фінансової кризи та її наслідків / О. В. Крухмаль // Вісник ДНУ. Серія Економіка. — 2011. — № 10/1. — Випуск 5(3). — Т. 19. — С. 114-117.

13. Основні показники діяльності банків України [Електронний ресурс]: офіційний сайт Національного банку України. — Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.

14. *Отпущеннікова О. М.* Формування механізму управління прибутком підприємства : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.01 «Економіка, організація і управління підприємствами» / О. М. Отпущеннікова ; Східноукр. нац. ун-т ім. В.Даля. — Луганськ, 2005. — 17 с.

15. *Парасій-Вергуненко І. М.* Аналіз банківської діяльності: навчально-методичний посібник / І. М. Парасій-Вергуненко ; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. — К. : КНЕУ, 2003. — 347 с.

16. *Поддєрьогін І. О.* Аналіз банківської діяльності : навч. посіб. / І. О. Поддєрьогін. — К. : Ника-Центр, 2001. — 678 с.

17. *Примостка Л. О.* Фінансовий менеджмент у банку : підручник.— 2-ге вид., доп. і перероб. / Л. О. Примостка. — К. : КНЕУ, 2004. — 468 с.

18. *Радковская Н. П.* Основные методологические подходы к управлению прибылью коммерческих банков / Н. П. Радковская, В. Е. Леонтьев; Федер. агентство по образованию, С.-Петербур. гос. ун-т экономики и финансов. — СПб. : Изд-во С.-Петербур. гос. ун-та экономики и финансов, 2008. — 160 с.

19. *Радковская Н. П.* Прибыль в системе финансовых отношений коммерческих банков : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. экон. наук : 08.00.10 : «Финансы, денежное обращение и кредит» / Н. П. Радковская; С.-Петербур. гос. ун-т экономики и финансов. — СПб., 2000. — 17 с.

20. *Радковская Н. П.* Экономическая эффективность деятельности российских коммерческих банков / Н. П. Радковская ; М-во образования Рос. Федерации, Гос. образоват. учреждение высш. проф. образования «С.-Петербур. гос. ун-т экономики и финансов». — СПб. : Изд-во С.-Петербур. гос. ун-та экономики и финансов, 2003. — 142 с.

21. *Скорик М. Л.* Напрямки підвищення фінансової стійкості та прибутковості комерційних банків : дис. ... на здобуття наук. ступеню канд. економ. наук : спец. 08.04.01 / Микола Леонідович Скорик; Одеський національний політехнічний університет. — Одеса: [Б. В.], 2003. — 183 с.

22. *Стельмах В. С.* Енциклопедія банківської справи України / за ред. В. С. Стельмаха. — К. : Молодь, Ін. Юре, 2001. — 680 с.

23. *Субботович Ю. Л.* Прибуток підприємницьких структур в умовах ринкової трансформації економіки : автореф. дис... канд. экон. наук: 08.04.01 «Фінанси, грошовий обіг і кредит» / Ю. Л. Субботович ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. — К., 2002. — 20 с.

24. *Сюркало Б. І.* Особливості планування в системі управління фінансами банку / Б. І. Сюркало / Економіка: проблеми теорії і практики: збірник наукових праць : в 4 т. — Дніпропетровськ, 2008. — Т. 2. — Вип. 235. — С. 429-443.

25. *Шарманська С. О.* Прибуток та особливості його формування і використання в транзитивній економіці: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.01 «Економічна теорія та історія економічної думки» / С. О. Шарманська ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. — К., 2010. — 22 с.

26. *Янковий В. О.* Управління прибутком промислових підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами» / В. О. Янковий ; Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. НАН України. — О., 2011. — 20 с.

Стаття надійшла до редакції